

Els no tan nous noms de carrer

FRANCESC LLOPIS RODRIGO
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

1. Introducció

Aquest treball naix davant els últims canvis¹ haguts al municipi aquests darrers anys, noms que ens tornen a la memòria activitats, fets i d'altres aspectes d'avui en dia desconeguts per la majoria de la població i que gràcies a la toponímia podrem continuar recordant.

La investigació de la toponímia és molt interessant per investigar el passat. Aquesta també s'ocupa dels noms de lloc que en un principi no semblen massa importants per als estudiosos, com puguen ser els dels rius, nacions, barrancs..., en concret ens referim als noms dels carrers.

Hem de tenir present que la victòria de les esquerres durant la II República, no suposà el canvi dels noms de carrer. Amb l'arribada de la dictadura es van canviar el nom d'alguns carrers amb el nom de gent relacionada amb el nou règim polític (José Antonio, Generalísimo...) i a més les noves vies públiques que s'obriren també portaren noms relacionats amb el nou govern (Calvo Sotelo, Queipo de Llano...).

¹ Fins la dècada dels 80 sols uns pocs carrers canviaren de nom (Ajuntament Vell), i arran de l'expansió urbanística es posaren noms als nous carrers. Aquestes denominacions foren al voltant de noms de partides (al polígon industrial), de la família Reial (a la zona de la rambleta) i de personatges relacionats amb el poble com Antoni Roig i Civera, Josep Arroyo Almela, Miquel Romeu, Josep Maria Llopis, etc. L'any 1995 a l'octubre es va fer oficial el canvi de nom d'alguns carrers que es canviaren després de la guerra civil i d'aquells que feien referència a personatges afins a la dictadura amb els qui denominaven els nous carrers que es feien.

Des d'ací, lloar la tasca duta a terme fonamentalment per la Corporació i també d'una manera especial a Salvador Garcia Llopis, en la no tan nova retolació de les vies públiques. En alguns casos aquesta ha estat per partida doble, amb el nom tradicional més recent i el més antic.

Allò que farem ací serà una classificació temàtica dels topònims que abraçarà els següents grans blocs amb les seues subdivisions: a) Noms relacionats amb l'estructura urbana local, amb alguna activitat laboral, etc.; b) Noms de caire religiós, relacionats amb alguna devoció, amb el santoral o d'eclesiàstics relacionats amb la pròpia comunitat; c) Noms d'escriptors o de personatges de la nostra cultura en general i de la forana; d) Noms d'habitants singulars; e) Noms relacionats amb la toponímia no urbana, camins, partides, etc.; f) D'altres, i a continuació un xicotet estudi d'alguns d'ells.²

2. Llista de les vies públiques

Ajuntament Vell	Alacant	Alguixos
Alqueria de Terroja	Antoni Roig Civera	Ausiàs March
Av. Roll Major	Av. Sant Pere	Bovalar
Calvari	Camí Cebolla	Camí de la Mar
Camí Fondo	Camí del Quadrat	Carretera de Barcelona
Castelló	Cervantes	Comte de Barcelona
Comunitat Valenciana	Constitució	Del Palleter
Dels Màrtirs	De la Farola	Diputació Provincial
Eixarch	El Puig	Els Furs
Filomena Bernet	Francesc Climent	Generalitat
Germanells	Infanta Cristina	Infanta Elena
Baptista Fenollosa	Joan Lluís Vives	Josep Maria Llopis
Juan Carlos I	La Pau	La Farola
La Música	La Sequiola	Lepanto
L'Horteta	Magdalena	Major
Mare de Déu del Miracle	Massamagrell	Miquel Romeu
Nou d'Octubre	Pare Salvador	Plaça Puríssima
Pont de les Forques	Pobla Farnals	Puçol
Poeta Arroyo Almela	Príncep d'Astúries	Rambleta
Ramon i Cajal	Rei Alfonso XIII	Rei En Jaume
Reina Sofia	Roll del Colomer	Roll Major
Roll Menor	Sant Antoni	Santa Teresa
Sant Francesc	Sant Isidre Llaurador	Sant Josep
Sant Joan	Sant Pere	Sant Roc
Sant Vicent	Sants de la Pedra	Senda de les Deu
Séquia de Montcada	Trencat	Trenet
València	Vallant	Verge del Pilar
Vicent Montserrat	Vicent Soriano	

² La recerca d'informació, davant de la inexistència a l'arxiu de l'Ajuntament, ha estat basada en els protocols notariais d'arxius particulars i de l'Arxiu del Regne de València.

3. Classificació temàtica.

1) Noms tradicionals

Ajuntament Vell	Alqueria de Terroja
Major	Trencat
Pont de les Forques	Rambleta
Séquia de Montcada	

2) Noms de camins

Camí Cebolla	Camí de la Mar
Camí Fondo	Camí del Quadrat
Carretera de Barcelona	Senda de les Deu

3) Noms de Partides

Alguixos	Bovalar
Germanells	La Sequiola
L'Horteta	Roll del Colomer
Roll Major	Roll Menor
Vallant	

4) Noms de localitats Valencianes

Alacant	Castelló
El Puig	Massamagrell
Pobla Farnals	Puçol
València	

5) Noms relacionats amb Rafelbunyol

La Farola	Trenet
-----------	--------

6) Noms de persones relacionades amb el municipi

Antoni Roig Civera	Eixarch
Filomena Bernet	Francesc Climent
Joan Baptista Fenollosa	Josep Maria Llopis
Màrtirs	Miquel Romeu
Pare Salvador	Poeta Arroyo Almela
Vicent Montserrat	Vicent Soriano

7) Escriptors i erudits valencians

Ausiàs March	Joan Lluís Vives
--------------	------------------

8) Institucions i altres

Comte de Barcelona	Comunitat Valenciana
Constitució	Diputació Provincial
Els Furs	Generalitat
Infanta Cristina	Infanta Elena
Juan Carlos I	Príncep d'Astúries
Reina Sofia	

9) Personatges Històrics

Alfonso XIII	El Palleter
Rei En Jaume	

10) Esdeveniments històrics i polítics

Lepanto	Nou d'Octubre
---------	---------------

11) Noms religiosos

Calvari	Magdalena
Mare de Déu del Miracle	Plaça Puríssima
Sant Antoni	Santa Teresa
Sant Francesc	Sant Isidre Llaurador
Sant Josep	Sant Joan
Sant Pere	Sant Roc
Sant Vicent	Sants de la Pedra
Verge del Pilar	

12) Altres noms

La Música	La Pau
-----------	--------

13) Escriptors i erudits no valencians

Cervantes	Ramon i Cajal
-----------	---------------

4. Els noms canviats i els nous retolats, després de 1936**DESPRÉS DE 1936****ACTUALMENT**

Antonio Rueda y Sánchez Malo	La Pau
Calvo Sotelo	Trencat
General Aranda	Poeta Arroyo Almela
General Mola	La Font
General Moscardó	Reial Séquia de Montcada
General Sanjurjo	Ausiàs March
Generalísimo	Major
José Antonio	Camí Fondo
Primo de Rivera	Del Puig
Queipo de Llano	Joan Lluís Vives

5. La doble denominació d'alguns carrers

El fet de retolar amb dos noms les vies públiques, obeeix a fer perdurar en la memòria el nom tradicional o popular dels carrers. En els rètols figura en segon lloc i en lletra més menuda el nom tradicional i la majoria d'ells van encapçalats per l'adjectiu antic. Ressaltar que llevat de Vicent Soriano (benefactor de la població, donà els diners per acabar de fer l'actual cementeri), tots els altres estan relacionats amb el santoral, cosa que demostra la forta influència del poder eclesiàstic durant molts anys.

Mare de Déu del Miracle	Antic carrer de Dalt
Sant Antoni	Antic carrer d'Avall

Santa Teresa	Antic Ravalet
Sant Francesc	Antic carrer Morera
Sant Joan	Antic carrer Nou
Sant Vicent	Antic carrer Garroferal
Vicent Soriano	Antic El Caminet

6. Estudi

Carrer Major

És el primer nom que se li coneix, malgrat que ha tingut alguna altra denominació segons la vida política d'aleshores.

En algun document (poquíssims) anteriors al segle XVIII, se li denomina també carrer Major o del Fossaret, nom explicable perquè antigament els cementeris estaven al costat de les esglésies i posteriorment es traslladaren a llocs allunyats del nucli urbà per qüestions de salubritat.

En diversos documents apareix sota aquesta denominació, com per exemple a un protocol notarial per la venda d'una casa l'any 1894:

“Que son dueños en comun y proindiviso de una casa cuya altura y área se ignora, sita en el pueblo de Rafelbuñol, calle Mayor, número veinte y dos, sin que conste el de la manzana;”

Com el propi nom indica, era el carrer principal, on vivien les classes més poderoses d'aquells temps i a més en ell es trobava i es troba l'església.

Carrer Magdalena

Antigament camí Reial (junt al carrer Magdalena), que venia de Morvedre i seguia cap a Montcada. Rep el nom de Magdalena perquè continuant tot recte i convertit en camí a l'entrar al terme de Massamagrell, arriba al convent de la Magdalena, de l'orde dels Caputxins.

És un carrer molt ample i durant el segle XVIII es van construir dos palaus (cases senyoriales) coneguts popularment com casa del canonge, perquè fou construïda pel canonge de la Metropolitana de València Pedro Jaime Gil-Dols del Castellar i Benavent, i la casa dels Adrien o Columbro, cognom i nom del propietari. Totes dues es conserven en bon estat.

Carrer Mare de Déu del Miracle o de Dalt

La Mare de Déu del Miracle és la patrona de la població.

El nom de Dalt li ve respecte del carrer Major, el qual transcorre paral·lelament però més avall, més prop de la mar. En temps passats i junt al carrer Magdalena formaven el que es denominava Camí Reial de Dalt (nom que ja apareix al segle XVII).

Era un camí que anava de Sagunt a València.

Al final del carrer es trobava l'hostal del Marqués de Bèlgida, que va funcionar fins a principis del segle XX. Actualment és una casa d'ús particular, que forma part del carrer Francesc Climent.

Carrer Sant Antoni o d'Avall

Des del moment del seu naixement sempre fou el carrer d'Avall, és a dir, el carrer que anava cap avall, a l'horta. A més el carrer Major del qual naix està en un nivell superior, per tant el carrer té cert desnivell.

Però a finals del segle XIX arran d'haver-hi uns taulellets en la façana d'una casa –avui encara està– amb la imatge de Sant Antoni Abat, conegut popularment com el del porquet, es denominà fins fa ben poc amb el nom oficial de Sant Antoni, malgrat que tots el coneixien com el carrer d'Avall.

Carrer Pont de les Forques.

Aquest deu el nom per estar prop de l'esmentat pont. L'explicació del nom de les Forques³ no està clar si és una bifurcació, encreuament de camins o rierols o per ser el lloc en el qual ajusticiaven.

Carrer Camí Fondo

Com el propi nom indica era un camí que naixia des del carrer Major i arribava a La Creu (La Pobla Farnals). Actualment aquest camí (pràcticament tot, fins arribar al terme de La Creu s'ha convertit en carrer i forma part del nucli urbà.

Respecte de Fondo, a pesar d'alguns estudiosos⁴ pensem que és un mot valencià.

Carrer Ajuntament Vell

Per trobar-se antigament⁵ situat allí l'ajuntament o millor dit casa del poble. Era una prolongació del carrer Major i fou en la dècada dels vuitanta quan es retolà amb aquest nom. L'antic ajuntament encara es conserva, però actualment és una casa particular, que fou venuda quan l'ajuntament es traslladà a principis del segle XIX a la plaça de la Puríssima, actual ubicació.

Carrer del Calvari

El nom més antic que rebé fou el del Caminàs⁶ perquè era un ramal de la Rambleta –ramals del barranc Cabeçbord–, que naixia a l'altura del Blanc de Columbro, i baixava creuant la séquia de Montcada en direcció al Moratall (actualment dins de La Pobla Farnals) i d'allí cap a la mar.

Aquesta denominació es deu al fet que en la part alta del carrer es trobaven les típiques capelletes del calvari –via crucis–. Sols n'hem conegut una que estigué en peu fins l'any 1990.

L'historiador S. Garcia Llopis opina que el nom de calvari també pot ser pel fet de trobar-se en la denominada casa de la Jutgessa⁷ un retaule de ceràmica que representava l'escena del calvari.

Carrer Santa Teresa o Ravalet

El primer nom fou el del Ravalet, ja que era una nova zona que s'obria, però a partir de 1815 s'instal·là una escola per a xiquets i la gent comença a nomenar-lo carrer de la Costura. Aquesta última denominació sempre fou popular,⁸ mai oficial. I l'any 1941 a instàncies del Pare Salvador se li posà el nom de Santa Teresa.

³ Veure Francesc Llopis Aproximació a la toponímia de Rafelbunyol, pàgines 311-320 a *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes*, Universitat de València, 2002.

⁴ Joan Coromines i Joaquim Martí i Mestre, opinen que és un mossarabisme i Alcover i Moll, un castellanisme.

⁵ Es construí l'any 1760.

⁶ Tingué aquest nom fins el segle XVIII.

⁷ Edifici enderrocat fa uns vint anys i que estava situat on acabava el carrer abans.

Carrer del Màrtirs

Se li posa després de la guerra civil, per recordar en un principi a les víctimes de la Guerra Civil Espanyola (1936-1939) del bàndol triomfador. Però es decidí arran dels canvis de nom d'alguns carrers donar-li una nova interpretació, que era la d'honrar a tots els fills del poble, que al llarg del temps, donaren la seua vida pel que ells creien que era una causa justa, des de les Germanies en 1520, passant per la Guerra de Successió 1707-1714, la guerra del Francés, 1813, la Civil de 1936-1939 i anys posteriors.

Carrer Antoni Roig Civera

Nasqué a Rafelbunyol el 1844, i morí a València el 1898. Fill de Lluís Silverio Roig i Esplugues i de Ramona Civera i Granell. Estudià a les Escoles Pies i després cursà la carrera de notari. Fou secretari del Poble Nou del Mar que aleshores era una barriada marítima del Grau de València però amb ajuntament propi. Quan s'annexionà aquest poblet a València, entrà a formar part de l'ajuntament en qualitat d'oficial de secretaria. Entre 1875 i 1882 residí a Gandia on treballà al Registre de la Propietat. Fou un gran amant de tot allò valencià. Soci de Lo Rat-Penat. Fundà una societat anomenada La Juventud i en ella un teatret, on es desenvolupaven les seues aficions dramàtiques, en aquest conegué a la cantant de sarsuela Amparo Bellido, que amb el temps es convertiria en la seua esposa.

Escrigué els següents sainets:

En la plaça de bous o una hora de quarentena (1871), Els bañs de les barraquetes (1871), El cap d'Olofernes (1872), El casament de les borles (1874), Cuestió de falde (1874), Un chucho munisipal (1875), Les botigues de la O (1877), Tres abelles de colmena (1882), En la nit de Sen Chuan (1884) i El barber del carreró (1887).

També escrigué tres drames, un de caire rural i dos històrics:

El tonto del panerot (1879), El tesoro dels Chermanells (1884) i Romeu (1889).

Per la seua activitat administrativa escrigué l'obra *Manual de arbitrios municipales* i durant algun temps publicà una revista d'administració titulada "*Gaceta municipal*". També publicà anualment un *Almanaque-prontuario de administración municipal*. En castellà, a part d'aquestes obres, escrigué dues sarsueles: *Los amores de un cesante* i *Los dos esclavos*.

Carrer Reial Séquia de Montcada

Aquest topònim⁹ és un hidrònim també. Rep aquesta denominació el carrer per transcórrer per ell la séquia quan creua el poble.

⁸ Sobre els noms populars Morant, R i P. Sancho opinen el següent:

"El que determina l'ús d'uns noms populars enfront de la nomenclatura oficial sembla ser:

1. D'una banda, el seu caràcter motivat, que facilita la seua memorització, en recordar al parlant quelcom de la pròpia experiència quotidiana i, per tant, els fa més aptes, per a la identificació.
2. Aquesta dualitat en la denominació obeeix en última instància a la tendència de grups socials diferents a emprar procediments lingüístics distints que els cohesionen com a tals grups i els distingeixen dels altres. Així, l'ús d'un nom motivat per als carrers, així com l'ús dels malnoms en comptes dels noms oficials, i de fet, quasi els únics que els empenen.

Efectivament, els noms oficials a males penes són coneguts pel poble, llevat dels més importants, i passivament, essent emprats només en contextos d'oficialitat. En aquest sentit són els noms populars més familiars per a les classes populars, puix que caracteritzen llur parla."

⁹ Ibd. Nota 3.

Carrer Josep Maria Llopis

Il·lustre músic de la localitat. Nasqué el 13-4-1899 i mort el 23-12-1976 a Rafelbunyol. Realitza estudis de música a la ciutat de València. L'any 1924 dirigí la Banda Municipal de Borriana fins l'any 1927, any en què passà a dur la Primitiva de Lliria, amb la qual obtingué l'any següent el primer premi a L'Exposició Internacional de Barcelona. De l'any 1935 al 1941 dugué l'Armònica de Bunyol. Des de la guerra fins a la seua jubilació dirigí la banda d'Utiel.

Fundà diverses agrupacions corals, com la de Lliria, la de Rafelbunyol, etc. En aquesta via pública es troba la seu de la Banda Primitiva de Rafelbunyol.

Carrer Josep Arroyo Almela

Nasqué a València l'any 1839 i morí a Rafelbunyol d'on era Beneficiat el 1910. Va cursar estudis al Seminari Metropolità de València. Tingué amistat amb Teodor Llorente, perquè aquest freqüentava Rafelbunyol. Es dedicà al conreu de la poesia tant en castellà com en valencià. Participà en nombrosos certàmens poètics de Lo Rat Penat. Escrigué algunes obres de caire ascètic: *Vida de San Francisco de Paula*, *Jesús al corazón de sus esposas*, *El Angel de Tobias*; novel·les: *Genoveva*, *Hirlanda*, *Teresa Muller*, *La Cartuja*, *El Reloj de oro*, *El jardín de los Prodigios*; poesies en castellà: *Liñan*, *Maria*, *El sueño místico*; poesies en valencià: *En la mort de D. Vicent Boix*, *Les Belles-Arts*, *La Gaya Ciencia*; prosa en valencià: *Discurs apologètic de S. Vicent Ferrer en la vetllada de Lo Rat Penat*.

Carrer Sant Vicent o Garroferal

Els noms més antics són els de Galta del Forn i de l'Altra Galta, per haver-hi un forn. L'any 1849 ja apareix el nom de garroferal, per ser allò un camp de garroferes. Però durant la major part del segle XIX (1820-1870) apareixen els dos noms als documents. Cap a finals dels segle XIX, en la coneguda popularment com casa dels Carrascos (malnom de la família Esteve Gaspar), hi posaren en taulellets de ceràmica una imatge de Sant Vicent i d'ací el nom.

Carrer de Sant Francesc o de les Moreres

Rebé el nom del sant a finals del segle XIX o principis del XX. Però la primera denominació fou la de Mitja Galta (per sols haver-hi cases a una banda) però a finals del segle XIX (1870) ja se li diu de les moreres, pels arbres d'aquest nom que a un costat havien quedat, on antigament era un camp.

Carrer de la Farola

Aquesta denominació es deu al fet d'haver una farola, que era l'última que donava llum als afores del poble, camí de La Pobla Farnals i Massamagrell. La gent quan anava a aquests pobles a peu solien quedar en veure's en l'esmentada farola, que a més per la nit era el lloc més allunyat del poble on hi havia llum.

Carrer Eixarch

El primer Senyor territorial que tingué la població fou Raimundo Escorna, escrivà del rei Pere II i d'aquest passà als Eixarch. Els Eixarch foren la família que durant més anys ostentà el senyoriu de Rafelbunyol.

Sanchis Sivera a *Nomenclator geográfico-eclesiástico de los pueblos de la diócesis de Valencia* ens diu el següent sobre Rafelbunyol:

“Perteneix a la família de los Eixarchs, de la que pasó a la de Belbis, en la línia del Marqués de Bèlgida, que tenia el senyoríu con el tercio diezmo de los frutos y censos enfitéuticos”

Carrer Trencat

Fou un nou carrer que s'obrigué després de la Guerra Civil en el carrer Major i que arribava en direcció a la mar a la séquia de Montcada i a l'antiga estació de tren de via estreta (actualment és l'inici de la línia 3 del Metro).

El seu nom popular fou l'emprat per tota la població, com diuen R. Morant i P. Sancho, el nom oficial sols serà emprat per a paperassa i pels nouvinguts al municipi en la dècada del seixanta.

Deu el nom al fet d'originar-se a través d'un trencall (hagueren d'enderrocar una casa sencera i part d'una altra) en el carrer Major.

Carrer de la Font

Es digué carrer del Pla (part alta del poble antiga) fins la Guerra de 1936-39. Després de la guerra civil espanyola, en els anys de la postguerra (coneguts popularment com els anys de la fam), els habitants hagueren de plantar blat per poder sobreviure (fins i tot dins dels bancals de tarongers). Segons el blat plantat, pagaven una quota a l'ajuntament i per cada quilogram que es quedava el consistori (a més, a un preu més baix del de mercat) es descomptava un xavo per fer la nova font. Per aquest motiu quan van fer la font la població la batejà amb el sobrenom del xavo.

Però el nom de la Font li ve perquè antigament ja hi havia una font al mateix carrer però ubicada en un altre lloc.

Carrer Sant Joan o Nou

El primer nom que tingué fou el del carrer Nou, perquè era un nou carrer que s'obria en la zona coneguda com el Pla. Però ja durant la segona dècada del segle XIX apareix sota la denominació del sant, ja que a l'igual que en altres carrers, en la façana d'una casa hi havia la imatge en ceràmica de Sant Joan.

Carrer Vicent Soriano o el Caminet

L'any 1895 es començà a fer-se l'actual cementeri Parroquial en uns terrenys donats per Na Magdalena Almúnia sogra de Vicent Soriano, i que substituï a l'aleshores existent en el que és l'actual calvari al carrer Vicent Soriano. Duu el nom d'aquest senyor possiblement pel fet que la sogra donara les terres i posteriorment ell, diners per acabar de fer-lo, on està actualment el cementeri Parroquial (de fet seguit tot recte cap amunt per la vora del ramal del Cabeç Bord conegut com la Rambleta topeu amb les tanques de l'actual cementeri i fins ací arriba el carrer Vicent Soriano) des de l'any 1895.

Quant al nom del Caminet, li ve perquè antigament hi havia un caminet a la vora del barranc per anar al cementeri antic.

7. Conclusions

La tradició religiosa ha quedat palesa amb la denominació de carrers relacionats amb el santoral. La majoria d'aquests hagiòtopònims¹⁰ es deuen al fet d'haver posat en algunes

¹⁰ L'hagiòtopònim és un vocable del lèxic religiós convertit en topònim, és a dir, vinculat a la geografia i convertit en un nom de lloc.